

Sugerowane cytowanie:

Bigos, K. (2017). Zrównoważony rozwój w krajach Grupy Wyszehradzkiej: ujęcie teoretyczne i empiryczne. W: M. Maciejewski, K. Wach (red.), *Handel zagraniczny i biznes międzynarodowy we współczesnej gospodarce*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, s. 107-124.

Zrównoważony rozwój w krajach Grupy Wyszehradzkiej: ujęcie teoretyczne i empiryczne*

Krystian Bigos

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Katedra Handlu Zagranicznego
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków
e-mail: bigosk@uek.krakow.pl

Streszczenie:

Na przestrzeni ostatnich lat zdecydowana większość badaczy na świecie alarmuje, że rozwój gospodarczy nie może być oparty jedynie na samym wzroście PKB. Ich zdaniem kraje powinny przestrzegać zasad zrównoważonego rozwoju. Takie kwestie jak ekonomia, społeczność oraz środowisko powinny ze sobą ściśle współgrać. Celem rozdziału jest identyfikacja i weryfikacja wypełniania założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju w krajach Grupy Wyszehradzkiej w oparciu o programy wdrożone przez rządy poszczególnych państw. W niniejszej pracy przeanalizowano niektóre programy na rzecz zrównoważonego rozwoju w państwach należących do Grupy Wyszehradzkiej. Oprócz tego porównano je między sobą za pomocą metody taksonomicznej Hellwiga.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój; Grupa Wyszehradzka; Polska; Czechy; Słowacja; Węgry
Klasyfikacja JEL: Q55

* Ten rozdział powstał w ramach projektu nr 061/WE-KHZ/02/2017/S/7061 pt. "Konkurencyjność międzynarodowa w perspektywie makro, mezo i mikro" sfinansowanego ze środków przyznanych Wydziałowi Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w ramach dotacji na utrzymanie potencjału badawczego.

1. WSTĘP

We współczesnym świecie postępu czy rozwoju nie można utożsamiać jedynie ze wzrostem PKB. Oprócz aspektów czysto ekonomicznych równie ważne są takie wymiary jak społeczny i środowiskowy. W obliczu uwalniania się do atmosfery nadmiernej ilości gazów cieplarnianych oraz wzmożonej intensyfikacji eksploatacji złóż węgla kamiennego istnieje wiele opinii na temat ograniczoności zasobów naturalnych oraz konieczności poszukiwania innych alternatywnych (i równie efektywnych) źródeł energii. Próbując w najprostszy sposób zakreślić jak bardzo ważne są każde z aspektów zrównoważonego rozwoju zostanie zaprezentowana prozaiczna zależność. Dany kraj emituje nadmierną ilość szkodliwych związków chemicznych – w konsekwencji wpływa to na zdrowie każdego z obywateli (przeciętna żywotność mieszkańców spada

ze względu na wysoką podatność na choroby – szczególnie nowotworowe). Ponadto nadmierna emisja dwutlenku węgla przyczynia się do wzrostu średniej temperatury powietrza, która z kolei może doprowadzić do wielu katastrof ekologicznych (efekty pustyńnienia ziem ornych), a w dalszej konsekwencji zmniejszyć żyzność gleby i ograniczyć ilość plonów. Zły stan zdrowia jak również ciągłe życie pod wpływem stresu doprowadza do obniżenia efektywności pracy przeciętnego obywatela kraju. Dlatego tak bardzo ważny dla gospodarki jest zrównoważony rozwój. Celem niniejszego opracowania jest identyfikacja i weryfikacja wypełniania założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju w krajach Grupy Wyszehradzkiej w oparciu o programy wdrożone przez rządy poszczególnych państw, tj. Polskę, Czechy, Słowację oraz Węgry.

2. ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ W ŚWIETLE TEORII – WYBRANA PROBLEMATYKA

Na przestrzeni ostatnich dekad percepcja pomiaru rozwoju ekonomicznego bardzo ewoluowała (Wach, 2012, s. 17-38). Tradycyjne miary rozwoju utożsamiane były z takimi miernikami jak m.in. produkt krajowy brutto (PKB), czy produkt narodowy brutto (PNB). Oprócz ujęcia ilościowego do pomiaru wzrostu gospodarczego, coraz popularniejsze stało się ujęcie jakościowe, a kategoria wzrostu ekonomicznego zastąpiona została przez rozwój społeczno-gospodarczy, który utożsamiano z rozwojem w ujęciu jakościowym, a typową miarą stał się miernik rozwoju społeczno-gospodarczego (HDI). Od stosunkowo niedawna oprócz czynników ekonomicznych oraz społecznych zaczęto równie poważnie traktować kwestie środowiskowe jako czynnik przyczyniający się do wzrostu gospodarczego, a tym samym wprowadzono nową koncepcję zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*).

Koncepcja zrównoważonego rozwoju powstała jako odpowiedź na destruktywne działania człowieka, szczególnie te, które są związane z nadmierną eksploatacją złóż surowców naturalnych na Ziemi. Podstawowym celem tego typu rozwoju jest ograniczenie dysproporcji rozwojowych między wzrostem gospodarczym a sferami społecznymi i środowiskowymi (Poskrobko, 2009). Przez większość swojego życia ludzie nie zwracali szczególnej uwagi na to, że każde pojedyncze działania podejmowane przez nich w niezgodzie z ideą zrównoważonego rozwoju mogą mieć katastrofalne skutki dla środowiska naturalnego, a tym samym doprowadzić do sytuacji, w której na przykład zasoby żywnościowe naszej planety oraz przestrzeń życiowa mogą ulec znacznemu ograniczeniu (Kuzior, 2006). Kwestie te w głównej mierze odnosiły się do tego, że do obecnej chwili rozwój gospodarczy poniekąd w oczywisty sposób wiązał się ze zwiększeniem presji na środowisko naturalne (Trzepacz, 2012).

Przez wiele lat całkowicie zubożniały względem ekologii świat skupiał swoją uwagę głównie na wzroście dochodów poprzez dynamiczne zwiększenie eksploatacji dostępnych zasobów ziemskich jak również zużytkowanie nowych terenów. Niemniej jednak stosunek społeczeństwa do przyrody ciągle się zmienia. Wśród ludzi zauważa się coraz to większą świadomość ekologiczną. Jeden z wybitnych badaczy zrównoważonego rozwoju S. Kozłowski na podstawie przeprowa-

dzonych przez niego badań opisał stosunek społeczeństwa do przyrody. Według naukowca przebiegał on w trzech etapach (Embros, 2010):

- etap *pierwszy* – okres „technokratyzmu przyrodniczego” – czyli najbardziej wrogi względem zasobów naturalnych;
- etap *drugi* – okres „minimum ekologicznego” – czyli moment, w którym procesy powodujące destrukcję środowiska przyrodniczego zaczęły znacząco wyhamowywać;
- etap *trzeci* – okres „ekorozwoju” – czyli moment, w którym kwestie społeczno-gospodarcze są powiązane z kwestiami środowiskowymi.

Zrównoważony rozwój to przede wszystkim troska o komfort życia przyszłych pokoleń. Obecnie postrzega się, że odrzucenie idei wspomnianego rozwoju oraz realizowanie potrzeb na obecnych zasadach przy założeniu dalszego wzrostu liczby ludności na świecie w bardzo krótkim czasie doprowadzi do klęski z powodu ekscesu wytrzymałości ekosystemu na Ziemi (Trzepacz, 2012).

Część naukowców podjęła próbę usystematyzowania terminologii odnoszącej się do omawianej koncepcji. Najznamienitsi polscy badacze z zakresu ekonomii środowiska podkreślają, że główną przyczyną nieporozumień jest błędny przekład z języka angielskiego słowa „sustainable” na język polski „zrównoważony” (Górka, 2010). Co istotne stan permanentnej równowagi stoi w pewnej sprzeczności z istotą koncepcji zrównoważonego rozwoju, bowiem może doprowadzić do gospodarczej stabilizacji jak również regresu, dlatego też część naukowców uważa stosowanie terminu „zrównoważony” za błędne (Górka, 2010).

Główne założenia koncepcji zrównoważonego rozwoju spowodowały, że stała się ona jedną z najpopularniejszych teorii rozwojowych. W Polsce stosuje się zamiennie różne określenia opisujące zrównoważony rozwój: *ekorozwój*, *rozwój trwały* i *rozwój samopodtrzymujący się*, choć nie ma wśród badawczy zgodności, czy są to pełne synonimy, czy jedynie pojęcia relatywnie pokrewne. Zdaniem P. Trzepacza, tym określeniom bardzo często towarzyszy nieprawidłowe założenie polegające na tym, że wszystkie te pojęcia są bliskoznaczne. Jako że pojęcie zrównoważonego rozwoju jest określeniem relatywnie nowym, nierzadko zapisy prawne odnoszące się do tej koncepcji są nieprecyzyjne w kwestii jej założeń (Trzepacz, 2012).

Ogólnie rzecz biorąc pojęcie *ekorozwoju* (z ang. *ecodevelopment*) jest uważane zarówno za najstarsze, jak i najwęższe znaczeniowo w porównaniu do określenia *zrównoważony rozwój* (z ang. *sustainable development*). Najprościej rzecz ujmując, oznacza ono taki rozwój gospodarczy, który oparty na kryteriach przyrodniczych odnosi się do bezwzględnego poszanowania środowiska naturalnego, w którym na co dzień żyje człowiek (Kozłowski, 2002). Z kolei *zrównoważony rozwój* bywa różnie definiowany. W ujęciu tradycyjnym podkreśla się w nim właściwe proporcje w granicach rozwoju społeczno-gospodarczego, który jest tak zwanym *rozwojem wewnętrznym zgodnym*. W ujęciu współczesnym *zrównoważony rozwój* oznacza w głównej mierze równowagę pomiędzy kwestiami ekonomicznymi, społecznymi i środowiskowymi. Co istotne pojęcie *zrównoważonego rozwoju* nie oznacza zarówno szybkiego oraz jednakowego rozwoju (Trzepacz, 2012). Najszerszym pojęciem jest *roz-*

wój trwały. Oznacza on taki rozwój społeczno-gospodarczy, który przy odpowiednim stanie środowiska naturalnego zapewni równowagę pomiędzy ekologią a jakością życia (w tym również z myślą o przyszłych pokoleniach) (Baum, 2003).

Na przestrzeni ostatnich lat pojęcie zrównoważonego rozwoju zmieniało swoje znaczenia. Pomimo pojawiających się wielu prób poprawnego zdefiniowania tego terminu, za zrównoważony rozwój uważa się taką koncepcję rozwojową, która skupia się na wzajemnym integrowaniu trzech zasadniczych sfer: ekonomicznej, społecznej oraz środowiskowej (zob. rys. 1), które w literaturze przedmiotu nazywa się potrójną linią przewodnią (z ang. *triple bottom line*, TBL) (Wach, 2012, s. 32). Osiągnięcie odpowiedniego stanu jaki opisuje ta koncepcja jest możliwe dzięki odpowiedniemu administrowaniu pięcioma rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim, przyrodniczym, społecznym jak również integrującym pozostałe kapitały (Adamowicz, Dresler, 2006). Gospodarowanie wspomnianymi wyżej kapitałami powinno odbywać się w zgodzie z założeniami następujących łańdów: ekonomicznym, społecznym, ekologicznym, instytucjonalnym oraz przestrzennym.

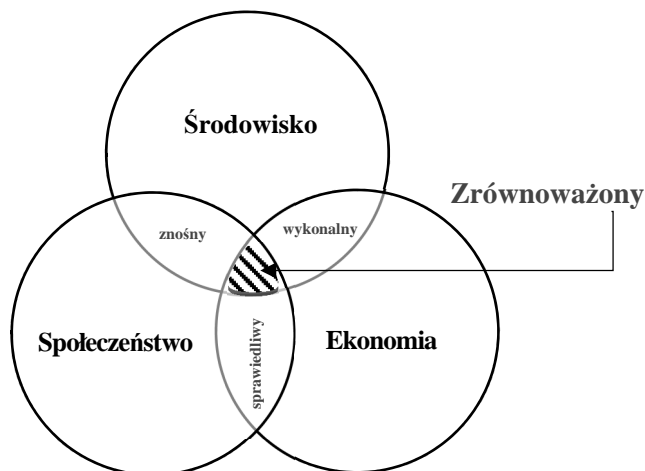
Zdaniem P. Dobrzańskiego krytyka tradycyjnych teorii wzrostu jak również powiązanych z nimi teoriami dobrobytu stanowi źródło koncepcji zrównoważonego rozwoju. Wspomniana krytyka skupia się na percypowaniu w nich dobrobytu społecznego w znaczeniu konsumpcyjnym umownych dóbr i usług (Dobrzański, 2011). Dobrzański w swoich rozważaniach odnosi się również do dotychczasowych wzorców produkcji, konsumpcji i postępu technologicznego, które to spowodowały wzrost wpływu człowieka na środowisko naturalne. Jego zdaniem spowodowały one to, że świat potrzebował wykreowania nowych stosunków człowieka ze środowiskiem naturalnym, a tym samym uważa koncepcję zrównoważonego rozwoju za pojęcie głębsze niżli klasyczne podejście do ochrony środowiska (Dobrzański, 2011).

Zdecydowanie kluczowym aspektem przy rozważaniu koncepcji zrównoważonego rozwoju jest przede wszystkim podkreślenie roli państwa odpowiedzialnego za wspieranie długotrwałego rozwoju uwzględniającego potrzeby przyszłych pokoleń (Gacek, 2015, s.15). Zrównoważony rozwój nie podważa samej koncepcji postępu, ale kładzie nacisk na stosunkowo ważny element rozwagi w gospodarowaniu ogólnodostępnymi dobrami. Umożliwia on zaspokajać potrzeby współczesnego pokolenia, z pamięcią również o przyszłym pokoleniu. Polityka ekonomiczna państw powinna zatem uwzględniać w szerokim ujęciu zasady zrównoważonego rozwoju.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju pojawiła się wśród opinii publicznej na początku lat 60. ubiegłego wieku. Choć wiele lat wcześniej w literaturze pojawiały się załączki o wspomnianej koncepcji podkreślającej istotność współzależności pomiędzy człowiekiem a naturą to mimo wszystko za początek badań nad zrównoważonym rozwojem przyjmuje się drugą połowę XX w.

Problem związany z destruktywnym wpływem działalności człowieka na środowisko naturalne zostało zauważone w latach 60 ubiegłego wieku przez S. U. Thanta, ówczesnego sekretarza generalnego ONZ. Podczas XXIII Zgromadzenia Ogólnego ONZ został ogłoszony raport „*Człowiek i środowisko*”. W dokumencie tym zwrócono uwagę m.in. na środowiskowe konsekwencje rozwoju, wzmożoną presję na ekosystem (formułowane m.in. poprzez nasilone intensyfikowanie zagospodarowania

względem terenów zielonych) jak również zasygnalizowano, że niekontrolowana urbanizacja miast może mieć w przyszłości niebagatelne skutki dla funkcjonowania tych terenów. Po dziś dzień raport ten jest uważany za punkt zwrotny w percypowaniu problemów środowiskowych w gospodarce światowej (Namieśnik, 1999).

Rysunek 1. Zrównoważony rozwój jako amalgamat aspektów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych
Źródło: opracowanie własne.

Kilka lat później, powstały w 1968 roku Klub Rzymski w jednym z pierwszych opublikowanych przez niego raportów ogłosił, że przyszłość naszej planety stoi pod znakiem zapytania. W publikacji tej zatytułowanej „Granice wzrostu” stwierdzono, że w przypadku zupełnego braku zainteresowania problemami przyrodniczymi doprowadzimy do takiej sytuacji, w której zasoby naturalne ulegną szybkiemu wyczerpaniu. Zwrócono w nim również uwagę na fakt, że czynniki takie jak eksplozja demograficzna oraz przyspieszenie procesów industrializacji poskutkują wzrostem głodu i ubóstwa w przyszłości. Nasza planeta osiągnie taki stopień rozwoju po przekroczeniu, którego dojdzie do spadku możliwości produkcyjnych, a w konsekwencji do spadku globalnego zaludnienia (Meadow, Meadow, Randers & Behrens, 1973).

Na początku lat 70. XX wieku zaczęto po raz pierwszy powszechnie używać pojęcia „zrównoważony rozwój”. Za główną popularyzatorkę tej koncepcji uważa się B. Ward (Satterhwaite, 2006.). W swoich pracach osoba ta bardzo często podkreślała problem ograniczenia zasobów naturalnych głównie w kontekście państw rozwijających się. Podkreśliła ona rolę dwóch kategorii czynników ograniczających te zasoby, a mianowicie: ograniczenia wewnętrzne oraz limity zewnętrzne¹.

Prace B. Ward stanowiły podwaliny dla przyszłej Konferencji ONZ w Szwecji. Zebranie w Sztokholmie zatytułowane „Mamy tylko jedną Ziemię” zostało

¹ Ograniczenia wewnętrzne wynikają z podstawowych potrzeb człowieka oraz jego zmierzania do osiągnięcia założonego poziomu życia, z kolei limity zewnętrzne są powiązane bezpośrednio z fizycznym ograniczaniem zasobów naszej planety.

w pełni poświęcone tematyce środowiskowej. W wyniku konferencji przyjęto deklarację, która obejmowała 26 zasad mówiących o wdrożeniu takiej polityki ekologicznej, która nie będzie swoistego rodzaju postrzegana jako tzw. hamulec rozwoju (Kozłowski, 2007).

Oficjalnie kilka lat później (tj. w raporcie „Nasza Wspólna Przyszłość” z 1987 roku) podczas powołanej w 1983 roku Komisji do Spraw Środowiska i Rozwoju zdefiniowano pojęcie „zrównoważonego rozwoju”. Treść raportu wspomnianej wyżej Komisji nie ograniczała się jedynie do wspomnienia o niepowodzeniu ludzkości, lecz odnosiła się ona również do sukcesów (Pawłowski, 2006). Wśród tych sukcesów wymieniono m.in.:

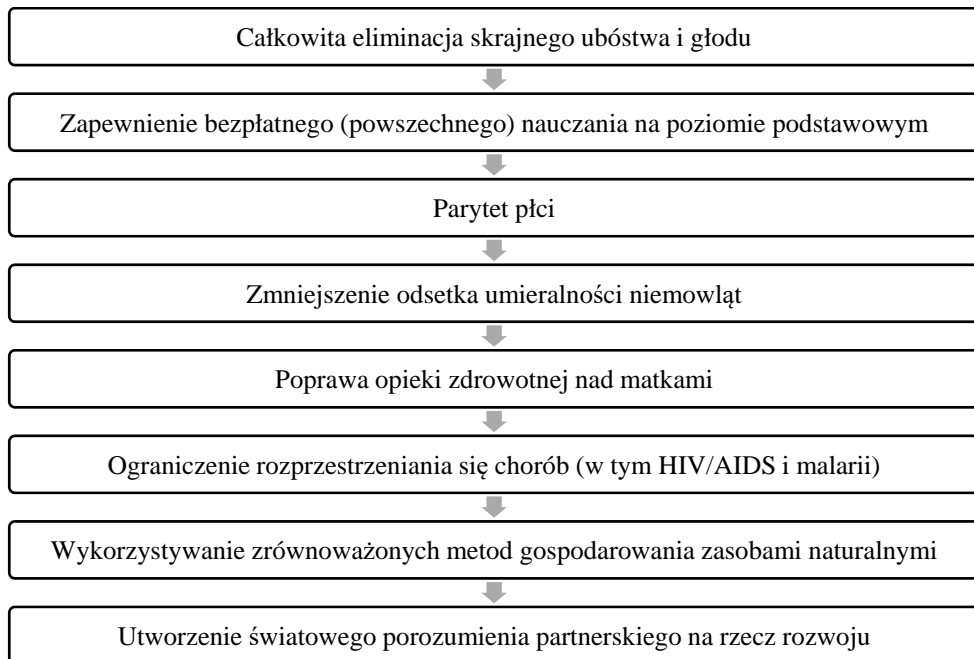
- spadek analfabetyzmu wśród ludności,
- wydłużenie średniego wieku życia ludności,
- spadek umieralności niemowląt,
- względnie szybsze tempo produkcji żywności w relacji do wzrostu liczby ludności.

W pierwszej połowie czerwca 1992 roku w Rio de Janeiro w ramach konferencji ONZ „*Środowisko i Rozwój*” odbył się tzw. „Szczyt Ziemi”. Wydarzenie to przyciągnęło rzesze naukowców z całego świata. Obradom zgromadzenia przewodniczyły szefowie rządów wraz z głowami państw z całego świata (Kozłowski, 2007). Podczas konferencji podkreślono, że problemy środowiskowe mają szczególne znaczenie dla państw najuboższych. Efektem „Szczytu Ziemi” stały się dokumenty i konwencje przyjęte przez kraje współuczestniczące w tej konferencji, a mianowicie (Bocian, 2009):

- Agenda 21 – seria zaleceń i działań odnoszących się do kwestii ochrony środowiska naturalnego, które są konieczne do podjęcia u progu zbliżającego się XXI wieku;
- Deklaracja w kwestii środowiska oraz rozwoju (znana również pod inną nazwą: *Protokół z Rio*) określająca 27 ogólnych zasad, praw jak również obowiązków stanowiących podstawę do tworzenia nowych stosunków pomiędzy krajami, narodami oraz grupami społecznymi;
- Konwencja w sprawie zmian klimatycznych podkreślająca istotność ograniczenia emisji gazów cieplarnianych.

W ramach konferencji z Rio podkreślono znaczenie kwestii zrównoważonego rozwoju we wroście ekonomicznym państw. Pojawiające się w przyjętych konwencjach konkretne zapisy określały kształt wspomnianego zrównoważonego rozwoju.

Na początku XXI w. zorganizowano Szczyt Milenijny ONZ. Zgromadzenie to miało za zadanie podsumować dotychczasowe osiągnięcia w zakresie budowania gospodarek narodowych zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju. Oprócz tego przedstawiciele wszystkich krajów uczestniczących w tej konferencji wyznaczyli wspólnie nowe cele rozwojowe – znane także pod nazwą Milenijnych Celów Rozwoju (zob. rys. 2). Z założenia, miały one zostać zrealizowane w 2015 roku, niemniej jednak z praktycznego punktu widzenia część krajów nie wywiązała się z wynikających z nich zobowiązań na czas.

Rysunek 2. Milenijne Cele Rozwoju

Źródło: opracowanie na podstawie (Trzepacz, 2012, s.26).

Pierwszy Cel Milenijny odwołuje się całkowitej eliminacji skrajnego ubóstwa i głodu na świecie. Zakłada on zmniejszenie o ponad połowę liczby ludności, która zarabia mniej niż jeden dolar amerykański dziennie. Kolejny cel dotyczący powszechnego dostępu do nauczania na poziomie przynajmniej podstawowym ma za zadanie zapewnić obywatelom obu płci możliwość ukończenia szkoły na poziomie przynajmniej podstawowym. Trzecim celem jest promocja równości płci ze szczególnym uwzględnieniem awansu społecznego kobiet. Według konwencji cel ten należy osiągnąć poprzez pełne wyeliminowanie dysproporcji wynikających z nierównego dostępu obu płci do edukacji. Kolejny cel odwołuje się do kwestii ograniczania umieralności wśród niemowląt. Zakłada się, że do 2015 roku państwa powinny dążyć do zmniejszenia tego wskaźnika o blisko 75%. Równie istotnym Milenijnym Celem Rozwoju jest ograniczenie rozprzestrzeniania się groźnych dla życia chorób takich jak AIDS czy malarii. Przedostatnim celem jest wykorzystywanie zrównoważonych metod gospodarowania naturalnymi zasobami ziemskimi poprzez uwzględnienie w narodowych programach i strategiach zasad zrównoważonego rozwoju oraz upowszechnienie stałego dostępu do wody pitnej dla coraz to większej części społeczeństwa jak również zmniejszenie liczby ludności zamieszkującej tzw. „slumsy”. Ostatnim omawianym celem w ramach Milenijnych Celów Rozwoju jest utworzenie globalnych porozumień na rzecz zrównoważonego rozwoju poprzez m.in. zwiększenie dostępu do edukacji, zmniejszenie poziomu bezrobocia zwłaszcza wśród młodzieży

tudzież rozwijanie nowoczesnych technologii ograniczających nadmierną emisję gazów cieplarnianych (Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2017).

W 2002 roku po raz drugi odbyła się konferencja ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju. Tym razem miała ona miejsce w Johannesburgu w Republice Południowej Afryki. Głównym celem konferencji było ponowne przedyskutowanie przyjętych celów w kontekście wdrażania mechanizmów zrównoważonego rozwoju w gospodarkach krajowych. Milenijne Cele Rozwojowe wydawały się być trudne do zrealizowania z powodu ponadprzeciętnie rosnących dysproporcji pomiędzy obszarami tzw. Południa i Północy (Trzepacz, 2012).

Zgodnie z założeniem konferencji w Rio z 1992 roku „Szczyt Ziemi” miał odbywać się cyklicznie co dwie dekady. W drugiej połowie czerwca 2012 roku w Rio de Janeiro odbyło się drugie spotkanie w ramach wspomnianego wyżej „Szczytu Ziemi”. Podczas konferencji podsumowano dotychczasowe osiągnięcia oraz zaproponowano dalsze wspieranie tzw. „zielonego rozwoju”².

3. PROGRAMY NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W KRAJACH GRUPY WYSZEHRADZKIEJ

Polska

Obecnie koncepcja zrównoważonego rozwoju trwale wpisuje się w strategię rozwojową każdego z cywilizowanych państw świata. Poprzez przyjęcie wielu konwencji międzynarodowych kraje te próbują zaimplementować przepisy odnoszące się do kwestii zrównoważonego rozwoju do swojego wewnętrznego prawodawstwa. W części z nich rozwój gospodarczy oparty na ścisłej współzależności pomiędzy sferami ekonomiczną, społeczną i środowiskową jest zapisany w ustawie zasadniczej danego państwa (jako przykład można tutaj podać Polskę).

W Polsce koncepcja zrównoważonego rozwoju wchodzi w skład podstawowej koncepcji rozwojowej naszego kraju. Jej nieoficjalne założenia zostały przedstawione podczas obrad Okrągłego Stołu w 1989 roku. Jako że poprzedni ustrój polityczno-gospodarczy Polski zaniedbywał aspekty środowiskowe istotnym stało się naprawienie tej kwestii w latach po PRL-owskich. W 1991 r. Sejm RP przyjął oficjalnie ustalone podczas obrad Okrągłego Stołu z 1989 r. założenia polityki ekologicznej państwa. Na podstawie tej uchwały stwierdzono, że w obszarach ekologicznego zagrożenia żyje blisko trzy czwarte ludności Polski. Zauważono, że średnia długość życia w naszym kraju zmniejsza się, z kolei z roku na rok wzrasta liczba ludności chorujących na schorzenia wywołane złym stanem środowiska (Uchwała, 1991). Ponadto w uchwale tej podkreślono m.in. pilną potrzebę jak najszybszego ukończenia prac legislacyjnych nad pakietem ustaw ekologicznych, potrzebę jak

² Oprócz spotkań w ramach konferencji ONZ zwanej jako „Szczyt Ziemi” kluczową rolę dla rozważań na temat ograniczania emisji dwutlenku węgla pełniła Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju w wyniku której został podpisany tzw. protokół z Kioto, który to narzucał na kraje-strony biorące udział w ten konwencji szereg obowiązków przyczyniających się do znacznego ograniczania emisji CO₂. Kraje, które nie realizowałyby zobowiązań zostałyby obciążone wysokimi karami. Z perspektywy niniejszej pracy skupienie uwagi na protokole z Kioto powinno ograniczać się jedynie do wzmianki, gdyż reguluje on tylko i wyłącznie kwestie związane z aspektem czysto środowiskowym pomijając kwestie społeczno-gospodarcze.

najszybszego oszacowania strat środowiskowych oraz zwiększenie dotacji pochodzących z budżetu państwa na finansowania ochrony środowiska. W dokumencie z 10 maja 1991 roku po raz pierwszy oficjalnie przyrównano pojęcie *ekorozwoju* do terminu *zrównoważonego rozwoju*. Podkreślono, że polityka ekologiczna państwa powinna prowadzić do określenia założeń polityki społeczno-gospodarczej na kolejne lata (Uchwała, 1991).

Kilka lat później w przyjętej w 1997 roku Konstytucji RP podkreślono znacznie koncepcji zrównoważonego rozwoju w polityce społeczno-gospodarczej naszego kraju. W art. 5 ustawy zasadniczej jest jasno stwierdzone, iż „*Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*” (Ustawa, 1997). Z kolei w art. 74 Konstytucji RP można odczytać, że władze publiczne są zobligowane do prowadzenia takiej polityki gospodarczej, która zapewnia bezpieczeństwo ekologiczne obecnego oraz przyszłego pokolenia (Ustawa, 1997).

Bardzo ważnym dla naszego państwa okazało się przyjęcie przez Sejm RP rezolucji w sprawie przygotowania Strategii Rozwoju Zrównoważonego Polski do 2025 roku (SRZP), w której to przyjęto bezpośrednio do polskiego prawodawstwa wybranych zasad określonych w Deklaracji z Rio (a dokładnie założono bezpośrednio przyjęcie 13 z 27 zasad). W SRZP założono określone cele w zależności od wymiarów zrównoważonego rozwoju, i tak (Ministerstwo Środowiska, 1999):

Wymiar ekonomiczny powinien obejmować m.in.:

- kwestię nienaruszalności własności prywatnej,
- gwarancję wsparcia polityczno-ekonomicznego szczególnie dla małych i średnich przedsiębiorstw,
- zapewnienie wsparcia finansowego dla badań naukowych, które przyczynią się do wzrostu efektywności zużywania energii przy wykorzystaniu różnego rodzaju zasobów odnawialnych,
- gwarancję wsparcia politycznego dla szerzenia tzw. kultury ekologicznej -tj. uświadamianie społeczeństwo za pomocą różnego rodzaju środków masowego przekazu o istotności ekologii w poprawnym funkcjonowaniu państwa,
- zapewnienie równości przedsiębiorstw państwowych oraz tych pochodzących z sektora prywatnego.

Wymiar społeczny powinien obejmować m.in.:

- zapewnienie zaspokojenia prawa do bezpiecznego schronienia,
- zapewnienie odpowiedniego dostępu do tzw. minimum biologicznego, tj. dostępu do dobrej jakości wody zdatnej do picia,
- gwarancję dostępu do edukacji przynajmniej na poziomie podstawowym oraz zapewnienie wsparcia dla najzdolniejszych jednostek,
- zapewnienie nietykalności jak również ochronę zarówno własności prywatnej jak państwowej,

- gwarancję ochrony przed szkodliwym zarówno dla zdrowia jak życia oddziaływaniem zanieczyszczeń,
- gwarancję dostęp do czynnej opieki zdrowotnej poprzez zapewnienie właściwych warunków leczenia w tychże placówkach, celem zmniejszenia odsetka osób dotkniętych tzw. chorobami społecznymi³.

Wymiar ekologiczny powinien obejmować m.in.:

- gwarancję tego, że każdy program ogólnorozwojowy w sferze gospodarki, działalność gospodarcza jak również programy związane z polityką sektorową zostaną poddane ogólnej ocenie oddziaływania na środowisko naturalne;
- pomoc państwa w zakresie działań proekologicznych, takich jak przywracanie wartości przyrodniczych terenom, które zostały zniszczone przez działalność człowieka poprzez angażowanie do aktywnej ochrony środowiska;
- gwarantowanie przestrzegania prawa ekologicznego zarówno krajowego jak międzynarodowego przez podmioty prywatne i państwowe w takim samym stopniu;
- zagwarantowanie, że każdy podmiot, zarówno prywatny jak publiczny będzie całkowicie odpowiedzialny pod groźbą kary za naruszenia w przestrzeganiu ogólnych przepisów związanych z zanieczyszczeniem środowiska;
- zagwarantowanie, że wszelkie pobrane opłaty z tytułu korzystania z zasobów środowiskowych oraz kar za zanieczyszczanie środowiska będą w całości przeznaczane na działania proekologiczne.

Polska, podobnie z resztą na inne kraje Unii Europejskiej, jest stroną wielu porozumień wewnątrzunijnych odnoszących się do kwestii zrównoważonego rozwoju. Jednym z pierwszych spotkań, w których uczestniczyła Polska było zebranie ministrów odpowiedzialnych za tę kwestię podczas obrad Rady Europejskiej w 2006 roku. W jego wyniku opracowano tekst⁴, który obejmował swoim zakresem problematykę związaną z rozwojem polityki społeczno-gospodarczo-ekologicznej państw członkowskich przyczyniającej się do poprawy jakości życia obywateli UE (Rada Unii Europejskiej, 2006). Polityka ta powinna uwzględniać następujące m.in. następujące zasady:

- propagowanie i ochrona podstawowych praw,
- solidarność wewnątrz- oraz międzypokoleniowa,
- demokratyczne i otwarte społeczeństwo,
- obciążanie kosztami głównych sprawców zanieczyszczeń w UE.

W ramach tego porozumienia kraje członkowskie UE zostały zobligowane do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych o 8%. W ramach strategii z 2006 roku Polska jak również inne państwa były ponadto zobowiązane do dążenia do zwiększenia poziomu wykorzystywania biopaliw w transporcie (do 2010 roku do poziomu 5,75%

³ Za choroby społeczne uważa się przewlekłe oraz trudno wyleczalne schorzenie szeroko rozpowszechnione w społeczeństwie, ograniczające funkcjonowanie jednostki w życiu codziennym, wymagające stałej opieki lekarskiej, na które cierpi przynajmniej 10% społeczeństwa". Stąd do tych chorób zalicza się m.in.: alkoholizm, AIDS, choroby weneryczne, cukrzycę, miażdżycę, nadciśnienie tętnicze, nikotynizm jak również reumatyzm (L. Bąk-Romaniszyn, 2013).

⁴ Dokument ten nosił nazwę: „Przegląd strategii UE dotyczącej trwałego rozwoju (EU SDS) – Odnowiona strategia" (z ang. *Renewed EU Sustainable Development Strategy of 2006*).

ogółu paliw) oraz przyczynić się do zwiększenia udziału energii pochodzących z alternatywnych źródeł w całkowitym zużyciu energii do poziomu 15% w 2015 roku.

Jako że poprzednie strategie unijne nie spełniły w stopniu dostatecznym swoich pierwotnych założeń Komisja Europejska zaprezentowała w 2010 roku plan rozwoju będący kontynuacją strategii Lizbońskiej zwany strategią „*Europa 2020*”. W ramach tego dokumentu postawiono całościowe cele, jakie powinny zostać zrealizowane w najbliższych latach (Komisja Europejska, 2010). W dokumencie tym zaznaczono, że każdy kraj członkowski powinien m.in.:

- zwiększyć wskaźnik zatrudnienia wśród osób w wieku 20-64 lat do poziomu przynajmniej 75%,
- przeznaczyć na badania i rozwój przynajmniej 3% PKB,
- ograniczyć do 10% liczbę osób przedwcześnie kończących naukę szkolną,
- zmniejszyć o 20 mln liczbę osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- zmniejszyć emisję gazów cieplarnianych o 20%, tym samym zwiększyć udział energii pochodzących z źródeł odnawialnych w całkowitym zużyciu energii.

Słowacja

Zrównoważony rozwój ma swoje źródło w systemie prawnym Republiki Słowacji jako rozwój, którego kwestie dotyczą zarówno obecnego jak przyszłego pokolenia. W dokumencie tym autorzy podkreślają wagę środowiska naturalnego w tworzeniu polityki państwa (Akt, 1991).

Swój pierwszy program odnoszący się do kwestii zrównoważonego rozwoju Słowacja opublikowała na przełomie lat 1999-2000 pod nazwą Narodowa Strategia Rozwoju Zrównoważonego Republiki Słowackiej (ang. *National Sustainable Development Strategy of Slovak Republic – NSDS*). Strategia ta była zrealizowana przy wsparciu finansowym ONZ, zaś środki pochodziły z funduszu na rzecz programów rozwojowych (ARCCHIP, 2000).

Pierwsza część dokumentu, która została zaprezentowana opinii publicznej w marcu 1999 roku pod nazwą „Wizja Zrównoważonego Rozwoju Słowacji” oraz została zaaprobowana przez rząd Słowacji (a dokładnie Ministra Środowiska) już w czerwcu tego samego roku. Dokument NSDS podkreślił m.in. następujące kwestie w zakresie budowania gospodarki opartej na zrównoważonym rozwoju (ARCCHIP, 2000):

- rozwój nowoczesnej demokracji parlamentarnej powiązanej z reformami instytucjonalno-prawnymi,
- rozpoczęcie procesu fundamentalnych reform w społeczeństwie – w szczególności reform w administracji publicznej, szkolnictwie jak również reform socjalnych,
- rozwój sektora organizacji pozarządowych,
- budowanie gospodarki rynkowej (uwzględniono tutaj, że na dzień pisania dokumentu prywatny sektor na Słowacji miał udział ponad 80% w tworzeniu PKB tego kraju),
- rozpoczęcie procesu rekultywacji terenów zniszczonych przez człowieka,
- ochrona i popieranie pozytywnego rozwoju opartego na dobrej jakości powietrza oraz redukcji obciążeń spowodowanych destruktywną działalnością człowieka.

W dokumencie tym zaznaczono również, że Republika Słowacka stawia sobie nie lada wyzwanie w zakresie reform gospodarczych. Zakorzenione post-socjalistyczne wartości w sposobie myślenia starszego pokolenia Słowaków (tj. strach przed władzą, nieufność, brak znajomości prawa, niskie morale) sprawiły że społeczeństwo nieufnie podeszło do kwestii rozwoju zrównoważonego. Wśród innych zagrożeń wymieniono również (ARCCHIP 2000):

- utrzymujące się sektorowe podejście oraz krótkookresowe planowanie rozwoju bez uwzględnienia długoterminowych aspektów,
- ogólne spowolnienie i niska efektywność reform, które nie są postrzegane pozytywnie wśród społeczeństwa,
- wysoka konsumpcja energii oraz niski udział odnawialnych źródeł w produkcji energii,
- zanieczyszczenie wód gruntowych.

Czechy

W przypadku Republiki Czeskiej jeden z pierwszych oficjalnych dokumentów odnoszący się do kwestii zrównoważonego rozwoju został zaaprobowany przez rząd w grudniu 2006 roku jako długoterminowa strategia budowy gospodarki opartej na koncepcji zrównoważonego rozwoju (Ministry of the Environment of the Czech Republic, 2008). Dokument ten nosił nazwę „Strategia Zrównoważonego Rozwoju Republiki Czeskiej” (z ang. *Sustainable Development Strategy of the Czech Republic, SDS CR*). Strategia uwzględniała dotychczasowe ustalenia ONZ, Unii Europejskiej oraz OECD w kwestii zrównoważonego rozwoju (Ministry of the Environment..., 2008).

Na lata 2007-2009 zaplanowano kolejne poprawki do SDS CR, które były inspirowane tzw. *Renewed EU Sustainable Development Strategy of 2006*. Ostatecznie trzy lata później (tj. po ukazaniu się dokumentu Komisji Europejskiej) Czeska Komisja ds. Zrównoważonego Rozwoju przedstawiła projekt aktualizacji SDS do akceptacji rządu. Mniej więcej w połowie stycznia 2010 roku rząd zaadoptował poprawki SDS CR oraz ogłosił dokument pod nazwą „*Strategic Framework for Sustainable Development in the Czech Republic (SDS)*”, którego ostateczna forma miała zostać wprowadzona przed końcem maja tego samego roku (Ministry of the Environment..., 2008).

W dokumencie SDS zawierającym 89 stron podkreślono kwestię integralności celów zrównoważonego rozwoju Republiki Czeskiej z wizją Unii Europejskiej w tym zakresie. Zaznaczono w nim, że SDS powinien opierać się na czterech podstawowych wizjach strategicznych w zakresie zrównoważonego rozwoju (Ministry of the Environment of the Czech Republic, 2010), do których zalicza się:

- ochrona środowiska (m.in. protekcja ekosystemu, wsparcie dla produkcji energii pochodzącej z odnawialnych źródeł),
- spójność społeczna (m.in. wsparcie dla profilaktyki zdrowotnej, praw własności, równych możliwości),
- dobrobyt ekonomiczny (m.in. wpieranie innowacyjności, eko-efektywności, zatrudnienia, standardów życia, wiedzy),

- odpowiedzialność międzynarodowa (m.in. poparcie dla stabilności demokracji, pokoju na świecie, wolności, bezpieczeństwa oraz globalnej odpowiedzialności za postanowienia międzynarodowych regulacji odnoszących się do kwestii zrównoważonego rozwoju).

Węgry

Pierwsze programy wspierające zrównoważony rozwój pojawiły się na Węgrzech w latach 90. XX w. Jednym z ważniejszych dokumentów opisujących strategię tego rozwoju był Narodowy Program Środowiskowy (ang. *National Environmental Programme*), który funkcjonował o 1997 do 2002 roku (OECD, 1999). Program ten został wdrożony w celu optymalnego pogodzenia interesów ekonomicznych ze społeczno-środowiskowymi. Plan w całości został przygotowany przez ówczesne Ministerstwo Środowiska Republiki Węgier w ścisłej współpracy z tamtejszym Ministerstwem Finansów. W wyniku Narodowego Programu Środowiskowego powołano Narodową Radę Środowiskową, na czele której stanęli wybitni węgierscy naukowcy, przedstawiciele biznesu oraz organizacji pozarządowych specjalizujących się w tematyce zrównoważonego rozwoju. Rada ta była odpowiedzialna za stworzenie w tym zakresie wewnętrznej strategii rozwojowej na Węgrzech. Postanowiono, że opisane cele powinny zostać zrealizowane do 2004 roku (OECD, 1999).

Kilka lat później w Narodowej koncepcji Rozwojowej (NDC) Węgier pojawiła się wzmianka o istotności rozwijania strategii zrównoważonego rozwoju w tym kraju. Program zakładający określone cele na kolejne dwadzieścia lat opierał się głównie na trzech filarach (National Development Office, 2005):

- Filar I: Ekonomia;
- Filar II: Ludzie;
- Filar III: Środowisko.

Zgodnie z założeniami filary I i II miały być wspierane poprzez restrukturyzację w sferze zatrudnienia (zmniejszanie bezrobocia), zaś pomiędzy II i III filarem podkreślono istotność spójności społecznej, tzn. życia społeczeństwa w zgodzie z naturą (Sustainable Development..., 2005).

Kilka lat temu Parlament Republiki Węgier ogłosił „Narodową Strategię Budowy Zrównoważonego Rozwoju na Węgrzech (NFSSD)” (Stakeholder Forum for a Sustainable Development, 2013). Dokument ten obejmuje swoim zakresem wiele działań na rzecz zrównoważonego rozwoju na Węgrzech w latach 2012-2024. Dokument NFSSD podkreśla problemy jakim musi stawić czoła gospodarka Węgier. Dysproporcje w jakości zdrowia mają są relatywnie wyższą wartość i są bardziej zauważalne niż rozbieżności w dochodach. Sygnałem ostrzegawczym dla Węgier jest to, że co piąta biedna osoba ma mniej niż 17 lat. Opisywana strategia podkreśla również osiągnięcia Węgier na przestrzeni dekad – szczególnie w aspektach dotyczących ochrony środowiska. Węgry zwiększyły udział powierzchni lasów w powierzchni kraju ogółem z poziomu 11,8% (1920) do 20,6% (2009). W kwestii ekonomicznej autorzy NFSSD zaznaczają, że poprzez stworzenie szeregu działań (jak choćby inwestycje w infrastrukturę tudzież zmniejszanie stawek

podatkowych) ułatwiających prowadzenie działalności gospodarczej na Węgrzech, gospodarka tego kraju będzie stawała się coraz to bardziej konkurencyjna w relacji do pozostałych państw członkowskich UE (Stakeholder Forum..., 2013).

4. PRÓBA OCENY TAKSONOMICZNEJ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W KRAJACH GRUPY WYSZEHRADZKIEJ W OPACIU O WYBRANE WSKAŹNIKI

Metody taksonomiczne są bardzo często wykorzystywane zarówno w analizach przekrojowo-czasowych jak również prognozowaniu zjawisk społeczno-ekonomicznych (Wydymus, 1984). Termin „taksonomia” pochodzi z zlepiania dwóch greckich „*taxis*” - oznaczającego układ, porządek jak również „*nomos*” – z greckiego: prawo, zasada (Pociecha, 2008).

Metody taksonomiczne są wyjątkowo często używane w badaniach rozwoju społeczno-ekonomicznego krajów. W oparciu o subiektywnie dobrane wskaźniki dokonano próby oceny efektywności reform gospodarczych mających na celu podtrzymywanie zrównoważonego rozwoju w państwach Grupy Wyszehradzkiej. W tym celu obliczono synergiczny miernik rozwoju zrównoważonego dla Czech, Polski, Słowacji i Węgier. Pozyskane dane zostały posegregowane na stymulanty (s) i destymulanty (d), a następnie odpowiednio wystandaryzowane. W kolejnym kroku obliczono synergiczny miernik rozwoju (SMR), zwany również miernikiem rozwoju Hellwiga (Hellwig, 1968), który w opiera się na odległości euklidesowej:

$$D_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{oj})^2}, \quad i = 1, \dots, n$$

gdzie:

z_{ij} - znormalizowana wartość j-tej zmiennej dla i-tego obiektu;

z_{oj} - wzorcowa znormalizowana wartość zmiennej.

Do niniejszego badania wybrano łącznie 15 wskaźników opisujących zrównoważony rozwój:

1. Sfera ekonomiczna:

- x_1 – PKB per capita mierzony parytetem siły nabywczej – stymulanta;
- x_2 – poziom długu publicznego (% PKB) – destymulanta;
- x_3 – średni poziom inflacji (w %) – destymulanta;
- x_4 – poziom bezrobocia (jako odsetek osób w wieku produkcyjnym) – destymulanta;
- x_5 – udział eksportu w tworzeniu PKB – stymulanta.

2. Sfera społeczna:

- x_6 – wydatki na edukację (% PKB) – stymulanta;
- x_7 – udział wydatków gospodarstw domowych w tworzeniu PKB – stymulanta;
- x_8 – różnicowanie wynagrodzeń w zależności od płci (w %) – destymulanta;
- x_9 – dysproporcje dochodowe (mierzone wskaźnikiem Gini) – destymulanta;
- x_{10} – wydatki na publiczną ochronę zdrowia (% PKB) – stymulanta.

3. Sfera środowiskowa:

- x_{11} – emisja CO₂ – destymulanta;
- x_{12} – udział konsumpcji energii elektrycznej pochodzącej z odnawialnych źródeł w finalnej konsumpcji energii elektrycznej – stymulanta;
- x_{13} – udział konsumpcji energii elektrycznej pochodzącej z paliw kopalnych w finalnej konsumpcji energii elektrycznej – stymulanta;
- x_{14} – produkcja energii elektrycznej w elektrowniach wiatrowych – stymulanta;
- x_{15} – produkcja energii elektrycznej w elektrowniach biogazowych – stymulanta.

Następnie dla powyższych wskaźników obliczono synergiczny miernik rozwoju (SMR). Wyniki analizy zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1. Synergiczny miernik rozwoju w krajach Grupy Wyszehradzkiej

Kraj	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Czechy	0,2161	0,2729	0,2599	0,2035	0,1053	0,1512	0,2015
Polska	0,1061	0,1038	0,1534	0,1789	0,0693	0,1085	0,1375
Słowacja	0,0528	0,0709	0,0772	0,0774	0,0378	0,1374	0,1615
Węgry	0,1025	0,1695	0,0891	0,0532	0,0285	0,0180	0,0247
min	0,0528	0,0709	0,0772	0,0532	0,0285	0,0180	0,0247
max	0,2161	0,2729	0,2599	0,2035	0,1053	0,1512	0,2015
średnia	0,1194	0,1543	0,1449	0,1282	0,0602	0,1038	0,1313

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Eurostat.

Ogólnie rzecz biorąc w całym badanym okresie najlepiej radziły sobie Czechy (średnia wartość SMR w latach 2010-2016 rzędu 0,2015). Na kolejnych miejscach znalazły się Polska i Słowacja o średnich wartościach synergicznych mierników rozwoju wynoszących odpowiednio 0,1225 oraz 0,0879.

W 2010 r. najwyższą wartość taksonomicznego miernika rozwoju zrównoważonego odnotowano w Republice Czeskiej (0,2161), zaś w 2016 r. jego wartość spadła do 0,2015 (spadek rzędu 0,0146). Najwyższe wzrosty SMR wśród badanych krajów odnotowała Słowacja (wzrost rzędu 0,1087) oraz Polska (wzrost rzędu 0,0314). W przypadku Węgier wartość taksonomicznego miernika rozwoju spadła z poziomu 0,1025 w 2010 r. do 0,0180 w 2016 r. (spadek rzędu 0,0778).

5. PODSUMOWANIE

Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają stwierdzić, że spośród krajów Grupy Wyszehradzkiej najlepiej radzą sobie Polska i Czechy. Uwzględniając tempo przemian gospodarczych w kierunku zrównoważonego rozwoju stosunkowo dobrze radzi sobie Słowacja. Węgry na tle pozostałych państw najgorzej realizują założenia zrównoważonego rozwoju.

W kwestii poprawy jakości powietrza Polska musi jeszcze wiele zdziałać, ponieważ blisko 80% produkcji energii elektrycznej ogółem stanowiła energia wyprodukowana z węgla (Dudała, 2017), którego zasoby ulegają znacznemu ograniczeniu w tym kraju. Głównie z powodu wykorzystywania szkodliwych źródeł wytwarzania energii elektrycznej kraje Grupy Wyszehradzkiej są obciążane przez organizacje międzynarodowe ogromnymi karami finansowymi z tytułu nadmiernej emisji spalin. Warunki życia w tych państwach poprawiają się z roku na rok. Co prawda krajom Grupy Wyszehradzkiej brakuje jeszcze wiele do wyrównania poziomu życia do Europy Zachodniej, niemniej jednak uwzględniając dynamikę przemian gospodarczych można przewidzieć, że komfort życia w tych krajach będzie na wysokim poziomie.

LITERATURA

- Adamowicz, M., Dresler, E. (2006). Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich na przykładzie gmin województwa lubelskiego. *Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej we Wrocławiu. Rolnictwo*, 87, 17-24.
- Akt z 5.12.1991 o Środowisku w Republice Słowackiej. Pozyskano z http://www.sazp.sk/english/tematika/vztahy/legislativa/time/1992_017.html w dniu 6 lipca 2017.
- ARCCHIP (2000). *National Sustainable Development Strategy of the Slovak Republic Summary*. Pozyskano z http://www.arcchip.cz/w01/w01_appendix3.pdf w dniu 11 lipca 2017.
- Baum, R. (2003). Kryteria oceny zrównoważonego rozwoju w gospodarstwach rolnych. *Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu - Seria Ekonomia*, CCCLVIII (2), 3-10.
- Bąk-Romaniszyn, L. (2013). Słowo wstępne. W: L. Bąk Romaniszyn (red.), *Choroby społeczne i cywilizacyjne -wybrane zagadnienia* (s. 5-6). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.
- Bocian, A. F. (2009) Implementacja idei zrównoważonego rozwoju w procesie globalizacji. W: B. Poskrobko (red.), *Zrównoważony rozwój gospodarki opartej na wiedzy* (s. 108-126). Białystok: Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku.
- Dobrzański, P. (2011). Wzrost zrównoważony a ochrona środowiska. Podstawowe aspekty polityki gospodarczej. *Prace Młodych Ekonomistów, Problemy Ekonomii, Zarządzania i Marketingu, Gospodarka: innowacje i rozwój*, 2(8), 25-33.
- Dudała, J. (2017). *Energia głównie z węgla*. Pozyskane z http://gornictwo.wnp.pl/energia-glownie-z-węgla,289012_1_0_0.html w dniu 14 lipca 2017.
- Embros, G. (2010). Koncepcja ekorozwoju w ujęciu Stefana Kozłowskiego. *Studia Ecologiae et Bioethicae*, 8(2), 79-92.
- Gacek, Ł. (2015). *Zielona energia w Chinach: zrównoważony rozwój, ochrona środowiska, gospodarka niskoemisyjna*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.
- Górka, K. (2010). Kwestie terminologiczne w ewolucji ekonomiki ochrony środowiska. *Czasopismo Aura*, 10, 10-13.
- Hellwig, Z. (1968) Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę kwalifikowanych kadr, *Przegląd Statystyczny*, 15(4), 307-327.
- Komisja Europejska (2010). *Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającemu włączeniu społecznemu*. Pozyskano z <http://stat.gov.pl>

- /files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultstronaopisowa/5993/1/1/europa_2020_pl.pdf w dniu 11 lipca 2017.
- Kozłowski, S. (2002). *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, Warszawa: PWN.
- Kozłowski, S. (2007). *Przyszłość ekorozwoju*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kuzior, A. (2006). Człowiek jako racjonalny podmiot działań w świetle założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju. *Problemy Ekorozwoju*, 1(2), 67-72.
- Meadow, D.H., Meadow, D.L., Randers, J., Behrens, W.W. (1973). *Granice wzrostu*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych (2017). *Polska Pomoc*. Pozyskane z www.polskapomoc.gov.pl/Milenijne,cele,rozwoju,53.html w dniu 8 lipca 2017.
- Ministerstwo Środowiska. (1999). *Strategia zrównoważonego rozwoju Polski do 2025 roku*. Pozyskano z <http://www.access.zgwrp.org.pl/materialy/dokumenty/StrategiaZrownawozonegoRozwojuPolski/index1.html> w dniu 11 lipca 2017.
- Ministry of the Environment of the Czech Republic (2008). *Sustainable Development at the National Level*. Pozyskano z http://www.mzp.cz/en/sustainable_development_at_the_national_level w dniu 12 lipca 2017.
- Ministry of the Environment of the Czech Republic (2010). *The Strategic Framework for Sustainable Development in the Czech Republic*. Pozyskano z [http://www.mzp.cz/C125750E003B698B/en/czech_republic_strategy_sd/\\$FILE/KM-SFSD_CR_EN-20100317.pdf](http://www.mzp.cz/C125750E003B698B/en/czech_republic_strategy_sd/$FILE/KM-SFSD_CR_EN-20100317.pdf) w dniu 11 lipca 2017.
- Namieśnik J. (1999). Protection of the Environment – the Most Important Challenge for the Educational System. *Journal of Environmental Studies*, 8(5), 293-297.
- National Development Office (2005). *Sustainable Development Strategy Hungary*. Pozyskano z <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/3173hungary.pdf> w dniu 12 lipca 2017.
- OECD (1999). *Environmental country reviews - Hungary*. Pozyskane z <https://www.oecd.org/env/country-reviews/2448808.pdf> w dniu 12 lipca 2017.
- Pawłowski, A. (2006). Wielowymiarowość rozwoju zrównoważonego. *Problemy Ekorozwoju*, 1(1), 23-32.
- Pociecha, J. (2008). Rozwój metod taksonomicznych i ich zastosowań w badaniach społeczno-ekonomicznych, *Główny Urząd Statystyczny*, pozyskane z http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_Rozwoj_metod_taksonomicznych.pdf w dniu 11 lipca 2017.
- Poskrobko, B. (2009). Wpływ trendów społecznych i gospodarczych na implementację idei zrównoważonego rozwoju. W: B. Poskrobko (red.), *Zrównoważony rozwój gospodarki opartej na wiedzy* (s. 108-126). Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.
- Rada Unii Europejskiej (2006). *Przegląd strategii UE dotyczącej trwałego rozwoju (EU DS) – Odnowiona strategia*. Pozyskano z <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=PL&f=ST%2010917%202006%20INIT> w dniu 6 lipca 2017.
- Satterthwaite, D. (2006). *Barbara Ward and the Origins of Sustainable Development*. London: *International Institute for Environment and Development*.

- Stakeholder Forum for a Sustainable Development (2013). *National Framework Strategy on Sustainable Development of Hungary*. Pozyskane z <http://www.stakeholderforum.org/fileadmin/files/National%20Framework%20Strategy%20on%20Sustainable%20Development.pdf> w dniu 12 lipca 2017.
- Statsoft (2017). *Internetowy Podręcznik Statystyki, Analiza skupień*. Pozyskano z https://www.statsoft.pl/textbook/stathome_stat.html?https%3A%2F%2Fwww.statsoft.pl%2Ftextbook%2Fstcluan.html w dniu 11 lipca 2017.
- Trzepacz, P. (2012). Wprowadzenie do koncepcji rozwoju zrównoważonego W: P. Trzepacz (red.), *Zrównoważony rozwój - wyzwania globalne. Podręcznik dla uczestników studiów doktoranckich* (s. 11-35). Kraków: Wydawnictwo Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Uchwała Sejmu RP z dnia 10 maja 1991 r. w sprawie Polityki Ekologicznej. Dz.U. 1991, nr 18, poz.118.
- Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. 1997, nr 78 poz. 483, z późn. zm.
- Wach, K. (2012). *Europeizacja małych i średnich przedsiębiorstw: rozwój przez umiędzynarodowienie*. Warszawa: PWN.
- Wydymus, S. (1984). *Metody wielowymiarowej analizy rozwoju społeczno-gospodarczego*. Kraków: Akademia Ekonomiczna w Krakowie (seria specjalna: monografie, nr 62).

Theoretical and empirical issues of sustainable development in Visegrad Group

Abstract: In recent years a majority of researchers warn against economic development which is only based on GDP growth. They also claim that all of countries should follow the rules of sustainable development. The issues such as Economy, Community and Environment have to combine together. This article aims at analyzing of sustainable development programs which were implemented in Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary. What is more these countries have been compared together by using Hellwig's taxonomic method.

Keywords: sustainable development; Visegrad Group; Poland; Czech Republic; Slovakia; Hungary
JEL codes: Q55